

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie

Jubilea a zprávy

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie, Vol. 25 (1980), No. 3, 165--173

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/138773>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků, 1980

Institute of Mathematics of the Academy of Sciences of the Czech Republic provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This paper has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://project.dml.cz>

vať, že žiaci nezvládnu „techniku“ riešenia týchto rovníc. Vzorové riešenia budú pre nich prehľadnejšie, budú vedieť oceniť niektoré zjednodušenia výpočtov, lebo aj sami niečo vytvorili.

V tejto oblasti stojí didaktika matematiky pred závažnou otázkou: Ako zosúladiť používanie jazyka formálnej logiky s akceptovaním intuície? Veď logické formulky v hotových matematických textoch (vrátane algoritmov riešenia úloh) „pokojne plynú“, „jasne vysvetľujú“, „nabádajú k ďalšej formalizácii“ (sú priam stvorené na testovanie žiakov), kým prejav intuície pripomína myšlienkové kvantá, ktoré nie sú ochotné rešpektovať ani čas ani poriadok. Ako nájsť neznáme „tretie“, ktoré dialekticky spojí tieto dva odlišné objekty. V tomto prípade je potrebné začať myšlienkou (ideou), že objektívnou realitou je všetko, čo má svoje miesto v priestorovočasovom kauzálnom systéme [5].

A na záver len jednu vetu:

Správne položená otázka je vlastne viac než polovičná cesta k riešeniu problému.

Literatúra

- [1] L. S. VYGOTSKII: *Myslenie a reč*. SPN Praha 1970.
- [2] KOLEKTÍV: *Algebra pre 8. roč. ZDŠ*.
- [3] KOLEKTÍV: *Úlohy z matematiky pre 3. roč. gymnázia*. SPN 1972.
- [4] Z. PIETRASINSKI: *Tvorivé myslenie*. Obzor, Bratislava 1972.
- [5] A. M. MOSTEPANENKO: *Priestor a čas v makrosvete, megasvete a mikrosvete*. Pravda, Bratislava 1977.
- [6] A. TARSKI: *Úvod do logiky a metodológie deduktívnych vied*. Academia 1966.

jubilea & zprávy

ZA PROFESOROM JÁNOM FISCHEROM

Dňa 4. 2. 1980 po krátkej chorobe skonal prof. RNDr. Ján Fischer, jeden zo zakladateľov slovenskej teoretickej fyziky a dlhoročný vysokoškolský pedagóg.

Prof. Ján Fischer sa narodil 5. 5. 1905 v Martine. Vysokoškolské vzdelanie získal na Prírodovedeckej fakulte Univerzity Karlovej v Prahe. Vďaka podpore Matice slovenskej a československého štátu odchádza v roku 1928 na trojročný štúdiijný pobyt do Zürichu. Bolo to veľmi plodné obdobie života zosnulého. Pod vedením prof. Wentzela skúmal interakciu rentgenového žiarenia s látkou. Patril medzi prvých teoretikov, ktorí na túto oblasť fyziky aplikovali myšlienky a aparát mladej kvantovej mechaniky. Výsledkom intenzívneho úsilia boli dve práce, ktoré sa zlatým písmom zapísali do dejín kvantovej teórie žiarenia. Stačí spomenúť, že články prof. Fischera sa podnes hojne citujú v odbornej literatúre a dostali sa aj do klasických kníh prof. Sommerfelda.

Návratom do vlasti se žiaľ skončila sľubne sa začínajúca vedecká dráha mladého teoretika. V období hospodárskej krízy s námahou hľadal vhodné zamestnanie a navyše vážne ochorel. Po vyliečení pôsobil ako stredoškolský profesor na viacerých slovenských gymnáziách.

Keď vypuklo Slovenské národné povstanie, Ján Fischer nezostal bokom. Pracoval na povstaleckom Povereníctve školstva a po ústupe do hôr pôsobil v partizánskom štábe v obci Kalište. Za účasť v povstaní mu bolo udelené uznanie Povereníctva školstva a bol tiež poctený Pamätnou medailou SNP.

Po oslobodení ešte krátko pôsobil ako stredoškolský profesor a riaditeľ Cvičného gymnázia v Bratislave. Od r. 1950 prof. Fischer pracoval na Prírodovedeckej fakulte UK. V r. 1954 bol menovaný vedúcim Katedry fyziky a po jej rozdelení sa stal vedúcim Katedry teoretickej

fyziky. Túto funkciu zastával až do roku 1975. Bolo to viac ako 20 rokov neúnavnej práce a maximálnej starostlivosti o rozvoj slovenskej teoretickej fyziky a o povznesenie výuky fyziky na Prírodovedeckej fakulte UK. Ako predseda rigorózných komisií a komisií pre udeľovanie vedeckých hodností v odboroch teoretická fyzika a teória vyučovania fyziky sa prof. Fischer veľkou mierou zaslúžil o to, že na Slovensku vyrástla nová generácia teoretikov, čo ponese ďalej štafetu, ktorú smrť vytrhla z jeho rúk. Za mimoriadne zásluhy o rozvoj najväčšej slovenskej vysokej školy bol zosnulý vyznamenaný Zlatou medailou Univerzity Komenského a pri príležitosti 70. narodenín mu bolo udelené štátne vyznamenanie Za vynikajúcu prácu.

Zosnulý prof. Ján Fischer venoval veľa úsilia aj práci v Jednote československých matematikóv a fyzikov. Jej členom sa stal ešte počas štúdií v Prahe. Neskôr zastával viaceré funkcie, medziiným bol aj podpredsedom bratislavskej pobočky. Na znak uznania za celoživotné pôsobenie v tejto organizácii bol prof. J. Fischer menovaný čestným členom JČMF.

Všetci, čo poznali prof. Fischera, vždy obdivovali jeho výnimočné ľudské vlastnosti: skromnosť, záujem o prácu a život druhých, pozoruhodnú žičlivosť. Zosnulý vytváral na pracovisku ovzdušie plné vzájomného porozumenia a chuti do práce. Nielen jeho spolupracovníci, ale aj ostatní, ktorých osud čo i len nakrátko spojil s prof. Fischerom, budú naň vždy spomínať a hlboko pociťovať jeho stratu. V prof. Jánovi Fischerovi odišiel človek, ktorého zmyslom života bola práca pre ľudí.

Čeť jeho pamiatke!

*Pracovníci katedry teoretickej fyziky
Prírodovedeckej fakulty UK v Bratislave*

FRANTIŠEK HRADECKÝ

Dne 2. listopadu 1979 odešiel tak ticho jak žil neúnavný a obětavý pracovník Jednoty prof. František Hradecký. Když slavil v roce 1976 své životní jubileum — sedmdesáté narozeniny — napsali jsme o něm*), že splnil na výsoť čestně

úkol, který mu byl přiřčen životními okolnostmi: učit geometrii, učit deskriptivní geometrii a rozvíjet didaktiku matematiky.

Nebudeme se vracet k jeho učitelské činnosti na středních a vysokých školách, k jeho recenzní, překladatelské a publicistické činnosti, která byla zhodnocena citovaným článkem. Ale v Pokrocích, které jsou orgánem Jednoty, nemůžeme mlčením přejít práci, kterou za celý svůj život vykonal pro Jednotu, ať přímo, či prostřednictvím jiných institucí. Byla doba, kdy téměř všechna tíha pražské pobočky spočívala na jeho bedrech. Byl neúnavným pracovníkem terminologické komise a matematické olympiády, kde přednášel učitelům i žákům. Do konkursu Jednoty na soutěžní úlohy olympiády přispěl po dobu jeho trvání 216 hodnotnými úlohami, z nichž asi 3/4 byly přijaty a mnohé ještě čekají na posouzení. Ve všech těchto úlohách i v přednáškové činnosti se projevuje F. Hradecký jako nadšený učitel geometrie; nikoli staré, receptářské geometrie, ale geometrie prodechnuté čechovským duchem přesnosti, invence a tvořivosti. Vyslovené řádky nejsou frázi: je v nich dlouhá řada let intenzivní práce, mnoha probdělých nocí a vlastního studia.

Nadšení pro obor, obětavost a skromnost —

*) PMFA XXI, s. 177.

základní učitelské ctnosti — byly hlavní rysy lidského profilu F. Hradeckého; můžeme směle tvrdit, že on patří na neposlední místo v zástupcích těch pedagogických pracovníků — učitelů, kteří pomáhali uskutečňovat společenský pokrok. Za tuto práci mu musíme být vděční my všichni, kteří o ní víme a kteří jsme ho znali.

Jan Vyšín

VZPOMÍNKA NA PROFESORA ZÁVIŠKU

Dr. František Závíška, profesor a ředitel ústavu a semináře teoretické fyziky na přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze, pochází z Velkého Meziříčí (u Brna), kde se narodil 18. listopadu 1879.

Byl všeobecně uznáván jako náš vedoucí fyzik mezi oběma světovými válkami. Byl a zůstal nezapomenutelným učitelem všem, kdo měli to štěstí, že poslouchali jeho přednášky a navštěvovali jeho seminář. Při styku s ním bylo vždycky jasné, že prof. Závíška je mimořádná osobnost.

Svědčí o tom i to, že snad o žádném z našich fyziků nevyšlo po r. 1945 tolik vzpomínek a úvah jako o profesoru Závíškově. Tyto články jsou snadno přístupné. Není proto třeba opakovat zde do všech podrobností jeho životopis. Bude lépe soustředit pozornost na otázku, která nám pochopitelně tane na mysli, když jde o tak význačnou osobnost: Co znamenal Závíška ve vývoji naší fyziky, jak se nám jeví ze současného hlediska a po zkušenostech s vývojem fyziky u nás po druhé světové válce? Taková úvaha může vést k tomu, abychom uvážili později, zda je v Závíškově činnosti něco, co i dnes může sloužit pro práci fyziků jako směrnice nebo vzor.

Jsem přesvědčen, že takové zamyšlení nad životní prací prof. Závíšky odpovídá jeho duchu víc než cokoli jiného.

František Závíška studoval gymnázium v Třebíči a v Brně. Po maturitě r. 1898 se věnoval studiu matematiky a fyziky na Univerzitě Karlově. Už jako student konal asistentké práce u svého učitele profesora Kolářka, vynikajícího teoretického fyzika. R. 1903 dosáhl Závíška doktorátu, v r. 1906 se habilitoval a ve šk. roce 1906/7 pracoval jako vědecký stážista u prof.

J. J. Thomsona v Cavendish Laboratory na univerzitě v Cambridge v Anglii. R. 1914 se Závíška stal mimořádným a v r. 1919 řádným profesorem pražské univerzity. Od r. 1910 zastupoval tehdejší docent Závíška svého onemocnělého učitele prof. Kolářka až do jeho smrti v r. 1913 ve vedení ústavu a v konání přednášek. Ve šk. r. 1927/8 byl prof. Závíška děkanem přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze a ve šk. r. 1941/2 by se byl velmi pravděpodobně stal jejím rektorem. Dne 21. 1. 1944 byl však zatčen gestapem a 17. 4. 1945 zemřel v Gifhornu v Německu na pochodu smrti z koncentračního tábora Osterode.

Prof. Závíška byl významným členem všech tehdejších vrcholných vědeckých institucí u nás a zastával v nich významné funkce. V r. 1912 se oženil a měl dva syny, oba však zemřeli jako malé děti.

Vydal asi 20 vědeckých původních prací, větší počet vědeckých studií, kritických referátů a zpráv a mnoho zpráv o vědeckých pracích našich fyziků. Za jeho života vyšly tři jeho knihy: *Einsteinova teorie relativity a gravitace* 1925, *Mechanika* 1933, *Thermodynamika* 1942. Kromě toho r. 1937 vyšel jeho překlad knihy PH. FRANKA *Rozvrat mechanické fyziky*. Po válce vydal prof. dr. M. Brdička ze Závíškovy pozůstalosti Závíškovu knihu o kinetické teorii plynů.

Rozvoj fyziky v našich zemích po rozdělení Univerzity Karlovy v Praze na část českou a německou vyžadoval určitá opatření. Po zajištění pravidelného chodu přednášek, zkoušek, cvičení a seminářů a řízení k získání doktorských hodností i opatření k získání hodnosti docentské bylo nutno zajistit také vývoj vědecké práce ve fyzice.

K tomu bylo především nutné, aby naši fyzikové byli informováni o vývoji fyziky v zemích a na pracovištích, kde měla fyzikální práce vysokou úroveň. Proto už od počátku tohoto století skupina našich pokrokových fyziků, k nimž patřil i mladý Závíška, pod vedením prof. Kučery začala vydávat sborník *Přehled pokroků fyziky za rok....* Tento sborník vycházel tak, že v jednotlivých svazcích byly referáty o pokrocích fyziky za jeden až dva poslední roky. První svazek, obsahující přehled pokroků za r. 1900, vyšel v r. 1901 a poslední svazek, který obsahoval referáty o pokrocích fyziky za léta

1911 a 1912, vyšel v r. 1914. Pak — za první světové války — tento sborník přestal vycházet. Závíška psal referáty od r. 1903 za všechna léta, kdy sborník vycházel. O principu relativity např. referoval Závíška v *Přehledu pokroků fyziky* za roky 1909 a 1910.

Po zániku *Přehledů* psal Závíška referáty a studie o důležitých pokrocích ve fyzice do *Časopisu pro pěstování matematiky a fyziky*.*) Referáty v *Přehledech* i v *Časopisu* vykonal Závíška se svými přáteli velmi mnoho pro to, aby naši fyzikové byli včas a přesně informováni o tom, co bylo v té době podstatného pro rozvoj fyziky. Nešlo jen o naše fyziky na vysokých školách, nýbrž i o středoškolské profesory, popř. i o studenty nejvyšších tříd na středních školách, kam pronikaly do knihoven nejen *Časopis pro pěstování matematiky a fyziky*, ale i *Přehledy pokroků fyziky*, které vydávala Česká akademie věd a umění.

Po r. 1918 se otevřely nové možnosti a vyrostly nové potřeby. Tak bylo nutno vyslat na vědecké stáže dostatečný počet mladých fyziků do ciziny, aby se na vhodných pracovištích seznámili s novými pracovními směry, problémy i metodami. Prof. Závíška, tehdy jediný profesor teoretické fyziky v ČSR, měl při výběru kandidátů na takové stáže i při volbě vhodných fyzikálních ústavů velký vliv. A jak ukázal další vývoj, i volba stážistů i volba pracovišť byla provedena po velmi pečlivých úvahách a s dobrým rozhledem.

Závíška se také postaral o zřízení knihovny a čítárny pro fyziky a studenty fyziky a o její vybavení nejdůležitějšími současnými časopisy i nejnovější knižní literaturou. Velmi pečoval o to, aby knihovna byla stále doplňována nejnovější literaturou a aby se při tom dbalo na potřeby studentů i starších fyziků. Stejným způsobem pečoval Závíška i o knihovnu Jednoty českých matematiků a fyziků jako její dlouholetý knihovník.

Další podmínkou rozvoje fyziky u nás byla soustavná péče o vhodnou volbu problémů, na nichž naši fyzikové hodlali pracovat, a o úroveň fyzikálních vědeckých prací zvláště mladých fyziků. V těchto směrech vykonal Závíška velmi mnoho jednak jako redaktor *Časopisu pro pěstování matematiky a fyziky*, jednak svými referáty

*) Tento časopis vydávala, jak je snad známo, Jednota českých matematiků a fyziků od r. 1872.

a posudky původních prací našich fyziků. Uveřejňoval je ve *Věstníku České akademie věd a umění* a v časopise *Naše věda*. Takových referátů a posudků napsal Závíška několik desítek a vykonal tím mimořádně důležitou práci, která patrně ještě není plně doceněna.

Pro rozvoj fyziky bylo také třeba vychovávat dorost, a to nejen až na vysokých školách, nýbrž ovlivňovat už i vývoj středoškolských studentů. Bylo však třeba vzbuzovat pochopení pro význam fyziky i u těch, kdo se nikdy nemínili stát fyziky. To bylo úkolem vysokoškolských profesorů, aby dobře připravili na příští úkoly a povinnosti budoucí učitele matematiky a fyziky na středních školách. Pedagogická činnost prof. Závíšky je asi nejlépe známý úsek jeho činnosti. Proto bych chtěl zdůraznit jen to, že jeho přednášky byly formálně i obsahově vzorné a měly na posluchače značný vliv. Závíška učil nejen správně chápat klasickou fyziku. Své posluchače vedl také k tomu, aby chápali, že klasická fyzika má omezené možnosti a že pro nové objevy je nutno někdy hledat nová objasnění a vytvářet představy i teorie, které už překračují meze klasické fyziky. Dovedl svým posluchačům vyloužit, že tzv. moderní fyzika je logickým pokračováním a vývojem úsilí fyziky o porozumění a výklad nově objevených jevů, o hlubší proniknutí do zákonitostí neorganické přírody. Nesprávný poměr mladých fyziků a profesorů fyziky k moderní fyzice by byl v té době znamenal nebezpečí pro rozvoj vědecké práce ve fyzice i pro vztah širší veřejnosti k fyzice, popř. vůbec k vědecké práci v exaktních vědách. Nezdravě konzervativní mladí fyzikové by byli mařili čas a síly zájmem o nedůležité problémy. V té době i do technických oborů začínaly pronikat výsledky moderní fyziky; rozšiřovaly se a prohlubovaly aplikace rentgenových paprsků, rozvíjela se elektronika a její aplikace, začínala se uplatňovat fyzika vakua, objevily se první práce z fyziky pevných látek, prudce se rozvíjela atomistika. Nepochopení pro tyto nové fyzikální směry a objevy by bylo zdrželo i vývoj technických disciplin u nás. Některé výsledky moderní fyziky se týkaly i obecnějších problémů filozofických. Nepochopení pro moderní exaktní vědy bylo by mohlo zdeformovat náš kulturní život v širším rozsahu.

Bylo proto velmi významné, že všichni fyzikové a profesori fyziky na středních školách, kteří studovali v Praze v letech 1910 až 1939, byli pod

vlivem Závíškových přednášek a že jejich poměr k moderní fyzice byl takto formován. Ve stejném smyslu působily na širší fyzikální veřejnost i vědecké polemiky Závíškovy a později společné vystoupení prof. Závíšky a prof. Trkala, také polemického charakteru. Na širší veřejnost dobře působila Závíškova kniha o Einsteinově teorii relativity a jeho překlad Frankovy knihy o rozvratu mechanistické fyziky.

Původní vědecké práce Závíškovy se týkají optiky, hydrodynamiky, Rentgenova záření, avšak jejich těžiště je v pracích z teorie elektromagnetických vln. Nejvíce pozornosti věnoval Závíška šíření elektromagnetických vln podél válců a trubic kovových nebo dielektrických. Tyto problémy se staly aktuálními, když se začaly užívat kabely pro dálkové spoje. Závíška sám viděl ve svých pracích z tohoto oboru velmi podrobné ověřování důsledků Maxwellovy teorie. Dnes spadají problémy, které Závíška řešil, do teorie vlnovodů. Těmito studii Závíška předběhl dobu. Našel tu velmi mnoho nových cenných poznatků a je velká škoda, že jeho vědecké výsledky nebyly dostatečně známy a že byly v cizině později znovu objeveny. Publikace, v nichž Závíška uveřejňoval své práce, dostatečně nepronikly za hranice naší země; byly to *Rozpravy České akademie věd a umění*, *Věstník Královské české společnosti nauk* a *Časopis pro pěstování matematiky a fyziky*.

Z tohoto oboru šíření elektromagnetických vln podél válců a trubic dával Závíška také témata k pracím mladých fyziků, kteří se zajímali o teoretickou fyziku. Přitom usiloval, aby výsledky jeho vlastních prací i jeho žáků byly experimentálně ověřovány. Dálo se tak v ústavu, který vedl profesor Žáček. Tyto experimentální práce prof. Závíška velmi soustavně sledoval. Rád se totiž stýkal s experimentálními fyziky, i když pracovali v jiných oborech, než byl jeho vlastní. Rád s experimentálními fyziky diskutoval, radil jim jako teoretik, pomáhal jim při zařizování laboratoří i pořizování aparatur. S velkým zájmem, porozuměním a pomocí sledoval vznik a vývoj Dolejškovy školy i počátky vznikající školy Petržilkovy. Také se živě zajímal o práce prof. Heyrovského, pomáhal i brněnskému profesorovi Vašíčkovvi a jiným.

Tato úzká spolupráce teoretika Závíšky s experimentálními fyziky posilovala a urychlovala vývoj naší fyziky. Takovému styku a spolu-

práci sloužily i pravidelně konané přednášky v Jednotě čs. matematiků a fyziků, které Závíška živě sledoval a podporoval. V JČMF přednášeli po r. 1933 i profesori německé university v Praze, např. prof. Rausch von Trautenberg, prof. Fürth a jiní. I tyto styky Závíška podporoval. Vedle toho ovšem přednášeli v JČMF i vynikající cizí fyzikové, kteří přinášeli informace o nových pokrocích fyziky ve světě.

Po druhé světové válce českoslovenští fyzikové pracují v poměrech podstatně odlišných od poměrů před r. 1939. Mají jiné možnosti, jiné podmínky, jiné úkoly, jinou organizaci, jinak se pracuje na vysokých školách, je řada fyzikálních ústavů, kde se konají jen vědecké práce.

Po roku 1945 nebylo možno obnovit všechno to, co fyzikové dělali u nás před r. 1939 z důvodů, které jsem uvedl. A k tomu přistupovalo i to, že zpočátku nebylo ve všech oborech ani dost vědeckých a odborných pracovníků nutných k plnění nejnáléhavějších úkolů. Dnes už je fyziků dostatek, v mnoha oborech a na mnoha pracovištích je ustálená organizace, funkce pracovišť ČSAV a vysokých škol jsou vymezeny, vymezena je i funkce Jednoty československých matematiků a fyziků.

Snad by tedy stálo za to uvážit, zda by se nemělo nebo nemohlo obnovit něco z toho, co fyzikové dělali před druhou světovou válkou a co by mohlo učinit úsilí našich dnešních fyziků účinnější. Zdá se mně, že v Závíškově činnosti jsou podněty k přemýšlení a příklady vybízející k následování, i když s kritickým zřetelem k poměrům, ve kterých byl činný Závíška, a k situaci, ve které pracují fyzikové dnes.

Je však jedna okolnost, která nabádá, abychom se velmi vážně zamysleli nad Závíškovou činností. Po r. 1952 se před našimi fyziky otevřely nečekané možnosti. Jejich využití záviselo na fyzicích, kteří studovali před r. 1939, protože za okupace nebyly vysoké školy otevřeny a po r. 1945 nebyli ještě absolventi studia fyziky s dostatečnou praxí. A českoslovenští fyzikové po r. 1952 plně využili možností, které jim byly dány, mohli se bez prodlení věnovat moderním fyzikálním problémům a brzo dosahovat dobrých výsledků. Svědčí to o tom, že naši fyzikové vychovaní před 2. světovou válkou měli dobrou úroveň a dobré zaměření. Zásluha o to náleží skupině pokrokových fyziků té doby, především však prof. Závíškovi.

Ladislav Zachoval

ČLÁNKY O PROF. DR. FRANTIŠKU ZÁVIŠKVI PO R. 1945 (Výběr)

V. TRKAL: *František Závíška*. Čas. pro pěst. mat. a fys. 71 (1946), D1.

I. ŠIMON: *Pamatce profesora Františka Závíšky*. Čas. pro pěst. mat. a fys. 71 (1945), 91.

D. MAIXNEROVÁ: *Za umučeným učitelem*. věda a život 1946, str. 224.

B. M. PTÁČEK: *František Závíška (1879—1945)*. Vlastivědný sborník Vysočiny (odd. přír. věd), Jihlava 1960, str. 155.

V. TRKAL: *10 let od úmrtí Závíškova*. Čs. čas. fys. 5 (1955), 240.

L. ZACHOVAL: *O díle prof. Dr. Františka Závíšky*. Pokroky mat., fys. a astron. 10 (1965), 74.

M. BRDIČKA: *Život profesora Dr. Františka Závíšky*. Čs. čas. fys. A 20 (1970), 558.

M. BRDIČKA: *Dílo profesora Dr. Františka Závíšky*. Čs. čas. fys. A 20 (1970), 673.

M. BRDIČKA: *Vzpomínka na prof. PhDr. Františka Závíšku*. Pokroky mat., fyz. a astron. 20 (1975), 248.

bení v tomto kursu přešel v roce 1953 na katedru matematiky a deskriptivní geometrie elektrotechnické fakulty ČVUT v Praze jako odborný asistent. Zde byl jubilant od druhého roku svého působení pověřován přednášením a zkoušením jak v denním, tak i ve večerním a dálkovém studiu.

V roce 1957 vstoupil do externí aspirantury, kterou úspěšně ukončil v roce 1961 obhájením kandidátské práce *K míře bodové trajektorie přímého a vratného komplanárního pohybu* a získal vědeckou hodnost kandidáta fyzikálně matematických věd. V témže roce obhájil před vědeckou radou elektrotechnické fakulty habilitační práci *K základním teoretickým otázkám komplanárního pohybu* a byl o rok později jmenován a ustanoven docentem matematiky. V témže roce byl jmenován školitelem pro vědní obor aplikace matematiky. Na jeho odborný růst měl příznivý vliv prof. dr. Z. Pírko, DrSc., tehdejší vedoucí katedry matematiky.

Na katedře matematiky zastával od roku 1962 funkci vedoucího jednoho ze dvou kabinetů. V roce 1970 se stal na tříleté období zástupcem vedoucího katedry. V roce 1972 byl jmenován mimořádným profesorem matematiky elektro-

PROFESOR MILAN PIŠL ŠEDESÁTILETÝ

Dne 8. června 1980 se dožívá šedesáti let RNDr. Milan Pišl, CSc., profesor katedry matematiky elektrotechnické fakulty ČVUT v Praze.

Milan Pišl se narodil v dělnické rodině v Praze. Svá středoškolská studia absolvoval na reálném gymnáziu v Jičíně, kde v roce 1939 maturoval. Po maturitě začal studovat strojní a elektrotechnické inženýrství na ČVUT v Praze. Po uzavření českých vysokých škol německými okupanty se vyučil a pracoval v obchodě; roku 1942 byl nasazen na práci do tehdejších STW-závodů v Záluží u Mostu. Po osvobození studoval na přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy, kde v roce 1946 složil první a v roce 1947 druhou státní zkoušku pro obor matematika-deskriptivní geometrie. Po krátkodobém působení na gymnáziích v Žatci a v Hořicích v Podkrkonoší byl vybrán jako mladý pokrokový středoškolský učitel pro nově utvořený Státní kurs pro přípravu pracujících pro vysoké školy v Jičíněvsi u Jičína. Po čtyřletém úspěšném půso-

technické fakulty ČVUT, kde pôsobí v tomto postavení dodnes s výjimkou čtyřleté zahraniční expertízy v Egyptě v letech 1973—76.

Odborná práce jubilatova se soustřeďovala na geometrii, zvláště pak kinematickou geometrii. Výsledky jeho práce jsou uloženy ve 12 původních článkách. Vedle toho vystoupil s řadou odborných referátů na vědeckých konferencích u nás i v zahraničí, zvláště v NDR, kde též jeden semestr přednášel na technické univerzitě v Drážďanech. Je též autorem mnoha pojednání metodického charakteru. Na katedře matematiky stál u zrodu předmětu „Lineární algebra“, který i dlouhá léta učil. Je spoluautorem dvoudílné celostátní učebnice matematiky a několika skript elektrotechnické fakulty. V současné době je odpovědným řešitelem dílčího úkolu Státního plánu základního výzkumu I-5-3/12 „Metody kinematické analýzy a syntézy“.

Profesor Milan Pišl se vždy snažil vedle odborné a pedagogické činnosti pracovat též v oblasti politickovýchovné a společenské. Dlouhá léta úspěšně plnil funkci vedoucího učitele ročníku na fakultě. Pracoval též ve stranických a odborářských funkcích, z nichž je třeba zvláště uvést funkce předsedy ZVROH elektrotechnické fakulty, místopředsedy OVOS zaměstnanců ve školství a vedoucího komise pro vysoké školy MĚVOS. Za jeho práci odbornou, pedagogickou i politickovýchovnou se mu dostalo mnoha uznání a medailí.

Prof. Pišl je na svém pracovišti i mimo ně vysoce vážen pro svou pečlivost, přesnost, zdravou náročnost i odbornou a pedagogickou zdatnost. Spolupracovníci a přátelé prof. Pišla vysoce hodnotí jeho záslužnou práci a přejí mu do dalších let mnoho zdraví, pracovních úspěchů a osobní spokojenosti.

Zdeněk Jankovský

**PROF. dr. MILANOVÍ PETRÁŠOVI, CSc.,
K PĀTĎESIATINĀM**

Životné tempo je dnes rýchle, to čomu sa hovorí „nová“ generácia, prichádza vari iba päť rokov po „starej“, a tak nečudo, že na vznik tradície netreba čakať enormne dlho. Napriek

tomu tradícia je dôležitá. Bez nej sa ťažko začína, je treba kus odvahy i výnimočnosti, aby človek mohol byť zakladateľom a byť pri tom úspešný. Nech je ako je, pokiaľ ide o časticovú fyziku v Bratislave, podarilo sa to prof. Petrášovi. Dnes to vedia oceniť najmä mladší, ktorí prišli až vtedy, keď už jeho seminár dlho pracoval. Petrášovskému semináru je dnes menej ako dvadsať rokov — naozaj mladá klasika. Jeho zakladateľ prof. dr. Milan Petráš, CSc., laureát štátnej ceny Klementa Gottwalda, vedúci Katedry teoretickej fyziky PF UK v Bratislave, sa dožil 26. apríla 1980 päťdesiatky.

Detstvo prežil vo Veľkej Frankovej, do strednej školy chodil v Kežmarku. Študoval na Prírodovedeckej fakulte v Bratislave, v rokoch 1952—1955 bol ašpirantom na MFF KU v Prahe. Po návrate do Bratislavy začal ako odborný asistent na Katedre fyziky, v roku 1958 prešiel do novozriadeného Laboratória (neskôr Ústavu) fyziky PFUK. Od roku 1959 je kandidátom vied a od roku 1980 profesorom teoretickej fyziky. V rokoch 1967 až 1977 bol riaditeľom Ústavu fyziky a od r. 1975 je vedúcim Katedry teoretickej fyziky.

Počas celého svojho pôsobenia na Prírodovedeckej fakulte sa venoval pedagogickej práci. Prednášal, viedol viaceré semináre pre študentov, bol vedúcim početných diplomových prác a vyškolil viacerých ašpirantov.

Hlavnou oblasťou vedeckého záujmu prof. Petráša bola vždy fyzika elementárnych častíc. Počas pobytu v Prahe sa zaoberal relativistickými rovnicami častíc, neskôr v SÚJV v Dubne študoval štruktúru kvantovej teórie poľa, potom sa zaujímal o problematiku potenciálového rozptylu.

Na prelome päťdesiatych a šesťdesiatych rokov začal z iniciatívy prof. Petráša a doc. Hrivnáka pracovať seminár z teoretickej fyziky. Spočiatku sa na ňom striedali témy z fyziky elementárnych častíc a z fyziky pevných látok. Čoskoro sa však seminár rozdelil a vtedy vlastne vzniklo to, čo sa nazýva Petrášov seminár (vždy v utorok o 14.00) a čo bolo dlhé roky školou mladých teoretikov. Keď sa dnes schádzajú „pamätníci“ začiatkov seminára, vždy radi spomínajú na toto prvé „heroické“ obdobie (v niečom bolo skutočne heroické a niečo sa ústnym podaním časom pridalo — ale tak už to s históriou býva). Z tohto seminára vzniklo viacero prác o silných interakciách, treba z nich spomenúť najmä prácu

doc. Petráša o selfkonzistentnosti a magnetických momentoch nukleónov.

Za práce o potenciálovom rozptyle a o teórii silných interakcií bola v roku 1968 profesorovi Petrášovi udelená Štátna cena Klementa Gottwalda.

Od konca šesťdesiatych rokov sa prof. Petráš zaoberá najmä základnými otázkami teórie elementárnych častíc, hlavne problematikou vybudovania konzistentnej QED vychádzajúcej z predstáv o štruktúre leptónov. Takáto štruktúra by na jednej strane mala umožniť zavedenie efektívnej nelokálnosti interakcie a na druhej strane by mala vysvetliť spektrum leptónov.

Pišuc tento pozdravný článok, uvedomujeme si, že vymenovanie úspechov a zásluh jubilanta vlastne nie je to pravé ani podstatné. Ostatne, často nebýva dôležitý „počet získaných bodov“, ale čosi oveľa subtilnejšie, čo síce každý pozná, ale ťažko to vyjadriť. A podstatným je, že i podľa takéhoto jemnejšieho a dôležitejšieho kritéria všetci vieme, že prof. Petráš je naozaj dobrý fyzik. A vidieť to napríklad i podľa toho, že po seminári sa referujúceho zaručene spýta na najpodstatnejší problém, otázka smeruje k jadrú vecí a osvetlí ho v širšom kontexte.

Prof. Petráš má záujem i o filozofické a metodologické otázky fyziky a rád hlboko a zasväteno o nich diskutuje. Stredná generácia dnes rada spomína na časy, keď chodievali po seminároch (ešte v tom spomínanom heroickom období) spoločne na obedy do internátu pri Dunaji a diskutovali s profesorom Petrášom o filozofických otázkach fyziky. Na toto obdobie sa viaže veľa spomienok, ale jednu snáď ešte treba uviesť. V jedálni bola vždy nejasná situácia v tom, či učitelia môžu chodiť „bokom“ alebo nie. Študentov to netrápilo, pristavovali sa často pri kolegoch, čo stáli bližšie k okienku. Za celý ten čas, čo sme tam chodievali sa ani raz nestalo, že by sa bol prof. Petráš postavil na iné miesto, než bolo to, ktoré mu normálnym postupom patrilo. A podobný postoj zaujímal i v iných a vážnejších životných situáciach.

Napokon nám ostáva popriať mu veľa zdravia do ďalších rokov, veľa úspechov v práci i v živote i pri vedení katedry.

*Pracovníci Katedry teoretickej fyziky
Prírodovedeckej fakulty UK*

PORADA PRACOVNÍKŮ KATEDER FAKULT VZDĚLÁVAJÍCÍCH UČITELE A VEDOUCÍCH KABINETŮ FYZIKY KPŮ

Ve dnech 10.—13. září 1979 se konala na přírodovědecké fakultě UJEP v Brně a na horské chatě Vsacký Cáb na jižních svazích Beskyd celostátní porada pracovníků kateder přírodovědeckých a pedagogických fakult a vedoucích kabinetů fyziky krajských pedagogických ústavů, pořádaná ÚÚVPP v Praze ve spolupráci s ÚÚVU v Bratislavě, přírodovědeckou fakultou UJEP v Brně a Krajským pedagogickým ústavem Jihomoravského kraje.

Porada byla zahájena v zasedací síni přírodovědecké fakulty UJEP v Brně, kde byla provedena kontrola plnění závěrů z poslední celostátní porady. Účastníci pak se zájmem navštívili katedru fyziky pevné fáze (vedoucí prof. LITZMANN) a katedru fyzikální elektroniky (vedoucí doc. FARSKÝ), kde se seznámili s prací kateder a jejich výsledky.

Na program porady byly zařazeny tyto přednášky: CHLEBEČEK, A., ZEMAN, M.: *Systém celoživotního vzdělávání pedagogických pracovníků oboru fyzika a úkoly vyplývající z realizace projektu čs. výchovně vzdělávací soustavy*, SUK, P.: *Výsledky experimentálního vyučování v 7. ročníku základní školy*, CHLEBEČEK, A., ZEMAN, M.: *Příprava učitelů fyziky na 2. stupni základní školy (osnovy a teze přípravy)*, PEROUTKA, K.: *Nové pojetí vyučování fyzice na středních odborných učilištích a středních odborných školách — výsledky průzkumů realizovaných ve VÚOŠ*, POTAŠOVÁ, M.: *Psychologické a psychosociální aspekty při přechodu žáků 8. ročníků na střední školy*, CHLEBEČEK, A.: *Diagnostická sonda do realizace interního studia učitelů fyziky v novém pojetí přípravy*.

Kromě přednášek byly do programu zařazeny zprávy o činnosti kabinetů fyziky krajských pedagogických ústavů, diskuse ke koncepci postgraduálního studia a informace o nových pokynech MŠ ČSR a MŠ SSR.

Účastníci celostátní porady dospěli k těmto doporučením: 1. K učivu fyziky v experimentálním 8. ročníku je třeba na KPŮ zaslat urychleně metodický list, ve kterém budou obsaženy zásadní změny a úpravy rozsahu osnov předmětu.

2. Na základě předběžného hodnocení učebního textu fyziky pro 1. ročník gymnázia (experiment) se jeví jako vhodné svolat poradu zaměřenou

k obsahu výuky ve druhém pololetí 1. ročníku. Porada by se měla uskutečnit do 31. 1. 1980 a měli by se jí účastnit vyučující ze škol, autoři učebnice a krajszí metodikové.

3. Metodické materiály je třeba nadále výrazněji zaměřovat k novým efektivním metodám a organizačním formám výuky fyzice.

4. Jako součást zajištění realizace Projektu doporučujeme centrálně řešit otázky materiálně technického vybavení a prostorového zabezpečení vyučování fyzice na základních a středních školách, a to se zřetelem k termínům stanoveným v realizačním programu nového pojetí.

5. Pro potřebu krajů doporučujeme zajistit studijní materiály (konspekty přednášek) z ústředního lektorátu pro přípravu učitelů 2. stupně základní školy k novému pojetí vyučování fyzice (termín do 20. 10. 1979).

6. Doporučujeme, aby rozsah učebních textů určených pro školy 1. a 2. cyklu odpovídal hodinovým dotacím stanoveným pro jednotlivá témata.

7. Doporučujeme, aby byla provedena odborná recenze experimentálního učebního textu „Matematicko-fyzikální praktikum“, určeného pro základní školu.

9. Upozorňujeme, že v souvislosti s úpravou pracovní doby, která je rozdílná v zimním a letním období, nejsou vždy dopravní spoje přizpůsobeny tak, aby vyhovovaly základním hygienickým požadavkům výchovně vzdělávacího procesu na školách II. cyklu. Aby bylo možné splnit stanovené úkoly, je nutné někde zavádět tzv. nulté hodiny a zkracovat přestávky mezi jednotlivými hodinami.

10. Doporučujeme, aby v rámci úspor finančních prostředků se při krajských akcích využívalo možnosti realizovat průběžné vzdělávání učitelů fyziky a matematiky pokud možno ve stejných termínech.

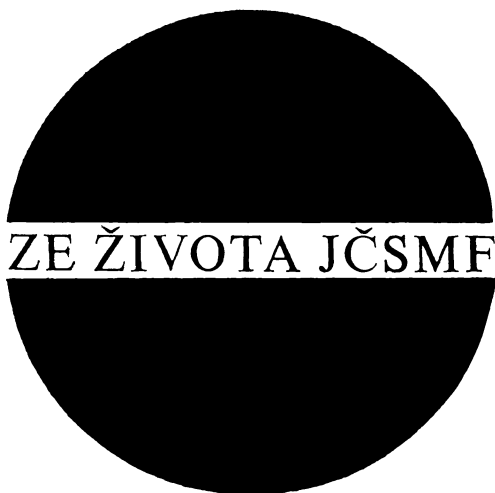
11. Doporučujeme, aby předmětové komise pro fyziku, matematiku i chemii na všech typech škol věnovaly společnou pozornost především koordinaci učiva a mezipředmětovým vztahům ve všech ročnících.

12. Doporučujeme vytvářet podmínky pro zvýšení zájmu o učitelství fyziky a technických oborů.

13. Doporučujeme zasílat včas na krajské pedagogické ústavy a na příslušné fakulty předpisy a materiály ze státních a metodickořídících institucí.

14. Doporučujeme důsledně koordinovat státní a resortní výzkumné úkoly a využívat výsledků vědecké práce fakult v oblasti modernizace vyučování fyzice.

Aleš Chlebeček, Milan Kepřt

JIHLAVSKÁ POBOČKA JČSMF VZPOMÍNALA NA PROF. FRANTIŠKA ZÁVIŠKU

V neděli dne 18. listopadu 1979 bylo uspořádáno v koncertním sále Jednotného klubu pracujících ve Velkém Meziříčí slavnostní matiné na počest 100. výročí narození Františka Závíšky. Oslavu řídil a program uváděl s. JAROMÍR SLAVÍK, předseda sboru pro občanské záležitosti při MěstNV. Shromáždění pozdravil projevem děkan matematicko-fyzikální fakulty UK profesor dr. KAREL VACEK, DrSc. Za přírodovědeckou fakultu UK, na níž prof. Fr. Závíška působil, promluvil její děkan dr. FRANTIŠEK ČECH. Závíškovu vědeckou činnost zhodnotil předseda JČSMF dr. MIROSLAV ROZSÍVAL. Několik vzpomínek na soukromý život Závíškův ve Velkém Meziříčí i mimo ně přednesl předseda MěstNV s. JOSEF HAVLÍK.

Soubor JKP ve Velkém Meziříčí zpestřil celou slavnost pěkným kulturním pořadem, v němž vystoupili jeho sólisté s recitacemi, hrou na housle a zpěvem.

Dokumenty o životě a díle Františka Závíšky si mohli zájemci prohlédnout na výstavce v koncertním sále.

Po ukončení matiné byli přítomní vzpomínkové slavnosti dopraveni autobusy na nový hřbitov, kde u pomníku Františka Závíšky položili věnce a kytice.

Vedle uctění památky velkého našeho vědce, který tragicky zahynul na samém konci druhé